

İktisadi Krizler ve Kapitalizmin Geleceđi

Fuat SEKMEN *

Özet

Bu çalışmada, 2007 yılında ABD'de başlayan ve tüm gelişmiş ve gelişmekte olan piyasaları etkileyen finansal kriz neticesinde "acaba kapitalizmin sonu mu geldi?" türünden çok sık telaffuz edilen bir soruya cevap aranmaktadır. Söz konusu beklentiye yol açan temel faktör ise, Marx'ın kapitalizmin kendi iç çelişkileri nedeniyle nihayetinde ortaya çıkacak olan krizlerle çökeceği beklentisidir. Zira piyasalar da tıpkı onlara şekil veren insanlar gibi zaman zaman hasta olabilmektedir. Her hastanın öleceği beklentisi ne kadar yanlış ise, piyasalarda meydana gelen her kriz veya bunalım durumunda serbest piyasa ekonomisinin çökeceği beklentisi boşa çıkmaktadır. Avusturyan Okuluna göre, piyasa insan faaliyetinin bir sonucu olduğu için, belirsizliklerin olması da kaçınılmazdır. Klasik iktisatçıların varsaydığı gibi piyasa enformasyonu bireylerce kesin olarak bilinemez. Enformasyon bireylerce sahiplendiği bir durumda piyasada, üretici ve tüketiciler açısından, uyumsuzlukların olması beklenebilir. Bu çalışmada ekonomilerin "kriz" olarak adlandırılan plan dışı gelişmeye hangi aralıklarla yakalandığı, sosyalizmin varsayımlarının kaynakların etkin kullanımını açıklayıp açıklayamadığı, piyasa başarısızlığı ve burada devletin rolünün ne olduğu tartışılmaktadır.

JEL Sınıflaması: B22, B53, D82.

***Anahtar Sözcükler:** İktisadi Krizler, Kapitalizmin Geleceđi, Avusturyan Yaklaşımı.*

* Doç. Dr. SAÜ İİBF İktisat Bölümü Öğretim Üyesi. sekmen@sakarya.edu.tr

Abstract (Economic crises and the future of the capitalism)

In this study, it has been argued that whether the end of capitalism is reached with the recent financial crises which began in 2007 in the U.S. and it has affected all developed and emerging markets. Fundamental factor which determines this expectation is Marx's prediction about the future of capitalism. According to Marx, capitalism will be collapsed because of crises which are inherent in capitalism. However, markets like people and at times they may get sick. It is not a rational expectation about every person in a bed health will pass out. Thus, inconsistencies in markets do not make a sign that free market system will be end in the near future. From the perspective of Austrian school, since market is a result of human action, uncertainty in a market is inevitable. Today, the concept of capitalism is not thought in the meaning of competitive markets which was adopted by classical economists. All information cannot be known individually, however, classical economists assumed that all individuals have all information in a market. When individuals do not have total information, from the perspective of both producers and consumers, inconsistencies are inevitable. In this study, in what periods economies will have economic crises which are called as disease, whether socialism uses resources efficiently, market failure and what should be a role of government are discussed in detail.

Keywords: *Economic crises, the future of capitalism, Austrian Approach*

1. GİRİŞ

1990'lı yıllarda özellikle gelişmekte olan ülkeler tarafından uygulanan ekonomik kalkınma modellerinin beklenen sonuçları vermediği gözlemlenmiştir. Bu ülkelerin uygulamaya koymuş oldukları liberalizasyon politikalarının akabinde yaşanan krizler söz konusu politikaları tartışılır hale getirmiştir. Özellikle gelişmekte olan piyasalar olarak tanımlanan ülkelerde ekonomik yapıyı tahrip edici krizler yaşanmıştır. 1994'de Meksika'yı, 1997'de Doğu Asya ülkelerini sarsan finansal krizler GSYİH büyüme oranında %10 düzeyinde bir düşüşe yol açmıştır. 1998'de Rusya'da ve 1999'da Ekvator'daki finansal krizler reel çıktı üzerinde benzer olumsuz etkiler yapmıştır. Bu krizler sadece hızlı yoksulluk artışlarına değil, aynı zamanda politik istikrarsızlıklara da neden olmuştur. Halen olumsuz etkilerini hissettiğimiz diğer bir kriz ise 2007 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD), ülkemizde de 2008'den

itibaren hissedilmeye başlayan küresel finansal kriz, gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkeye yayılmış ve kitlelerin refahını olumsuz yönde etkilemiştir.

ABD'de ipotekli konut piyasasında başlayan ve daha sonra finansal sektöre bulaşan kriz son adımda reel sektörü etkisi altına almıştır. Şiddeti ve ekonomilerde, dolayısıyla insanların yaşamında, meydana getirdiği tahribatlar dikkate alındığında, tüm dünyada oluşan genel kanı, tecrübe ettiğimiz son krizin 1929 Büyük Buhran'dan sonra en etkili finansal kriz olduğu yönündedir. Yaşanan bu son krizin diğer krizlerden bariz farkı belli bölgelerle sınırlı kalmayıp, kısa sürede tüm ekonomileri etkilemesidir. Finansal krizin bu kadar çabuk yayılmasında sermaye hareketliliği önemli rol oynamıştır. Bu yönüyle kriz sadece menşei olduğu ABD'yi değil, tüm gelişmekte olan ülkeleri derinden etkilemiştir. Söz konusu ülkelerdeki yüksek faizden yararlanmak için bu ülkelere gelişmiş ekonomilerden yabancı sermaye gelirken, sıcak paranın kaynağı olan ülkelerde sorunlar çıkınca bu sorunların gelişmekte olan ülkeleri de etkileyeceği korkusu sıcak paranın ülkeyi terk etmesine yol açmıştır.

Gelişmiş ülkelerde büyümenin düşmesi, tabii olarak iç ve dış talebi düşürmüş ve neticede kriz öncesinde gelişmekte olan ülkelere yapılan ithalatı olumsuz yönde etkilemiştir. Nihayet, gelişmekte olan ülke ticareti olumsuz yönde etkilenmiş ve ekonomiler küçülmeye başlamıştır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yaşanan daralma neticesinde petrol ve metal fiyatları hızlı bir düşüş göstererek, dünya ekonomilerinde deflasyonist (enflasyonda yaşananın tersi) beklentiler yükselmiştir. Son yaşanan krizin yayılma etkisinin bu kadar fazla olmasında sadece mal ve hizmet ticareti değil, sermaye hareketliliğinin olması da büyük rol oynamıştır.

1990'lı yıllardan günümüze kadar devam eden ekonomik krizlere kısaca değindikten sonra ekonomilerde “yaşanılan her sıkıntıyı kriz olarak adlandırabilir miyiz?” sorusunu tartışmamız gerekir. Bilindiği gibi ekonomik kriz; önceden öngörülme (plandışı) bazı gelişmelerin, makro düzeyde devlet ve mikro düzeyde ise firmaları etkileyen sonuçlar ortaya koymasıdır. Normal süreç içerisinde ortaya çıkan her sorunu kriz olarak nitelendirmek mümkün değildir. Bu yönüyle kriz beklenmedik bir biçimde ortaya çıkan ve karar birimlerini olumsuz olarak etkileyen bir sorun olarak düşünülmalıdır. Literatürde sık sık spekülasyon saldırı yerine para krizi terimi ya da ödemeler dengesi krizi yerine finansal kriz teriminin kullanıldığını görmekteyiz.

Mali krizin en iyi tanımlarından birisi de Goldsmith tarafından 1982'de sunulmuştur. Goldsmith bir mali krizi kısaca, bir grup mali göstergenin, kısa dönem faiz oranları, aktif fiyatları, gayrimenkul fiyatları, ticari iflaslar ve mali kurumların başarısızlıkları, pek çoğunun ya da hepsinin ultra döngüsel kötüleşmesi olarak tanımlar (Feldstein, 1991:137). Radelet ve Sachs (1999'de finansal krizi bir dönem

öncesi ve cari dönem arasında sermaye girişinden sermaye çıkışına doğru hızlı bir yön değiştirme olarak tanımlar. Mishkin (2001a) ise finansal krizi asimetrik bilgi problemlerine bağlamıştır. Asimetrik bilgi finansal sistemde iki temel probleme öncülük eder. Bunlar; ters seçim ve ahlaki tehlikedir. *Finansal kriz*, finansal piyasalarda fonları en verimli yatırım fırsatlarına sahip olan alanlara etkin bir şekilde yönlendirme kabiliyetini kaybetmesinden dolayı tersine seçim ve ahlaki tehlikenin giderek daha da kötüleştiği finansal piyasalara ilişkin bir bozulmayı ifade eder. Mishkin'e göre asimetrik bilgi problemlerine ve böylece finansal bir krize öncülük eden dört tür faktör vardır. Bunlar: 1) Finansal sektör bilançolarının bozulması, 2) Faiz oranlarındaki artışlar, 3) Belirsizlikteki artışlar ve 4) Aktif fiyatlarındaki değişmeden dolayı finansal olmayan bilançoların bozulmasıdır.

Eğilmez (2010) iktisadi krizi, tüketici talebinde ve firmaların yatırımlarında büyük düşüş, yüksek oranlı işsizlik ve sonuçta yaşam standartlarının düşmesi olarak ifade etmektedir. Eğilmez'e göre bu tür iktisadi krizlere genellikle finansal piyasalardaki belirsizlikler ve hisse senedi fiyatlarındaki düşüşler ve yerli paranın yabancı paralar karşısındaki değer düşüşleri eşlik etmektedir. Bazen krizler finansal sektör kaynaklı olabilmektedir. Yani krizler reel kesimden başlayıp finansal kesimi etkileyebileceği gibi, tam tersi de olabilmektedir. Her ne şekilde olursa olsun önceden öngörülmesi oldukça zor olan bu gelişmeler karar birimlerini son derece olumsuz olarak etkilemektedir. Böylece, iktisat bilimindeki gelişmeleri de dikkate alarak bu tür öngörülme yen gelişmeleri öngörmek mümkün müdür? sorusu anlamlıdır.

Çalışmanın bundan sonraki aşamaları; krizlerin öncü göstergeleri, ekonomilerin hangi aralıklarla krizlere maruz kalacağı, alternatif bir iktisadi sistem olarak sosyalizm savunulabilir mi, piyasayı kendi haline mi bırakmak lazımdır alt başlıkları incelendikten sonra sonuç ve değerlendirme bölümüne yer verilecektir.

2. KRİZLERİN ÖNCÜ GÖSTERGELERİ

Krizlerin tahmin edilip edilemeyeceği konusu literatürde sıkça tartışılan konulardandır. Finansal krizlerin ekonomilerde meydana getirdiği sorunlar ve yüklemiş olduğu maliyetler nedeniyle krizlerin önceden tahmin edilebilmesi, hem krizlerin ekonomilerde yaratacağı tahribatları önlemeye, hem de krizlerin yarattığı maliyetlerin azaltılmasına katkı sağlayacaktır. Krizleri önceden öngörebilmek amacıyla bazı değişkenler öncü gösterge olarak kullanılmaktadır.

1990'larda gelişmekte olan ülke krizleri konusunda yapılan çalışmada krizlerin öncü göstergeleri ortaya konulmuştur. Krizlerin öngörülmesi ve analizine yönelik olarak yapılan çalışmalarda kullanılan temel göstergelerin kategorilerine göre sınıflandırılmış biçimi Tablo 1'de yer almaktadır.

Uluslararası rezervler, faiz oranları ve döviz kurlarındaki ani değişmelerle belirlenen para krizlerinin aksine, bankacılık krizlerini belirlemede kullanılacak parametreler bulmak daha zordur. Bankacılık krizlerinin başladığının en açık işareti ise, finansal kurumların devlet tarafından kontrol altına alınması ve banka iflasları gibi olaylar göstermektedir. Bir ekonomideki bankacılık faaliyetleri ile ekonominin gidişatı interaktif bir ilişki içindedir. Çıktı artışı, hisse senedi fiyatları, enflasyon, faiz oranları, reel döviz kuru, ticaret hadleri ve sermaye akımları gibi makroekonomik değişkenler ile iç kredi genişlemesi, kredi / mevduat oranı ve para çarpanındaki değişmeler bankacılık faaliyetlerinin sürdürüldüğü ortam hakkında bilgi vermektedir.

Sorulması gereken asıl soru ekonomilerin bu türden krizleri sürekli yaşanıp yaşanmayacağıdır.

Mises 1928 yılındaki “Monetary Stabilization and Cyclical Policy” (Parasal İstikrar ve Döngüsel Politika) adlı makalesinde problem olarak paranın değerinde meydana gelen değişmeyi önlemek, parasal değerde istikrarı sağlamak ve bu sayede fiyatlar genel seviyesini de kontrol etmeyi görmüştür. Ancak, Mises'e göre insan faaliyetinin bir ürünü olan mallar, para gibi, uzun süre sabit bir değerde kalamazlar. Çünkü, piyasadaki değişim ölçülerinin kendileri de sürekli bir değişim içersindedirler.

Piyasa insan faaliyetinin bir sonucu olduğuna göre piyasada belirsizliklerin olması kaçınılmazdır. Neoklasik teori piyasada belirsizliğin olmadığını, enformasyonun piyasa katılımcıları tarafından bilindiğini iddia ederken; Hayek 1937 yılında *Economica*'da yayımlanan “Economics and Knowledge” makalesinde denge durumunda piyasa katılımcıları tarafından elde edildiği varsayılan bilginin nasıl elde edildiğini sorarak, Neoklasik teorinin varsaydığı gibi bilginin veri olmadığını iddia etmektedir. Hayek, “The Use of Knowledge in Society” (Toplumda Bilginin Kullanımı) makalesinde bilginin hiç kimseye bir bütün olarak verilmediğini, bu sebeple bilginin kullanımının önemli olduğunu belirtmektedir. Böyle olunca, Hayek'e göre, ekonomideki temel problem; veri kaynakların nasıl dağıtılacağından ziyade toplumun her bir bireyince kaynakların nasıl optimum kullanılacağını garanti altına almak önemli bir ekonomik problem olarak önümüzde durmaktadır. Bu durumda, hiçbir kimse tarafından bir bütün olarak bilinmeyen malumatın ortaya çıkarılması önemlidir. Bilgi, toplumdaki tüm bireylerce bilinmiş olsaydı, doğal olarak temel mesele mevcut kaynakların toplum üyelerine nasıl dağıtılacağı olacaktı. Ve bu mesele de gelişen teknolojiyle birlikte çözülecekti. Ancak, gerçek hayat böyle olmadığı için ileri hesaplama yöntemleriyle dahi bu meseleyi halletmek imkânsızdır. Çünkü ihtiyaç duyulan bilgi bir tek bireyde veya otoritede toplanmadığı için mevcut bilginin ortaya çıkarılması önem arz etmektedir.

Hayek'e göre daha önce mevcut olmayan bilginin ortaya çıkartılmasında

piyasanın ve rekabet sürecinin önemli rolleri vardır. Hayek, denge durumunda tüm karar birimlerinin planlarının eş zamanlı olarak gerçekleştiğini belirterek, bilgi, beklenti ve inançların herhangi bir ekonomik analizin temel faktörleri olduğu varsayımında bulunur. Belirsizlik nedeniyle bireylerin planlarının koordinasyonu güçtür ve bir tek bireyin algılamasının ötesindedir. Belirsizlik durumlarında insanların plandışı gelişmelerle karşılaşmaları kaçınılmaz olur. Son tahlilde, Hayek'in politika fikri faaliyetlerin nihai sonucunu bilmemekten kaynaklanan belirsizlikleri takip ederek, kendiliğinden gelişen kurumları, özellikle pazarı, kabul etme varsayımına dayanır. Bu anlayışa göre ekonomik sorunlar politik süreçten ziyade pazar vasıtasıyla çözümlenir.

Sosyalizm kaynakları etkin dağıtmakta mıdır?

Geçen yüzyıl krizlerle dolu bir yüzyıldı. Başında 1. Dünya Savaşı, ortasına doğru Büyük Buhran ve 2. Dünya Savaşı, sonu ise ekonomik krizlerin yaşandığı bir dönemdi. Başından sonuna krizlerle dolu bir yüzyılı analiz edenler, her ekonomik krizle birlikte “acaba kapitalizmin sonu mu geldi” türünden sorular sormayı da ihmal etmediler. Bu soru, özellikle komünizm tecrübesi yaşamış ve bugün dönüşüm ekonomileri (Transitional Economies) olarak adlandırılan ülkelerde yaşanan ekonomik çöküntüler akla getirmektedir. Her şeyin suçlusu piyasa ekonomisi olarak görülünce, haklı olarak bu türden sorular sıkça sorulmaya başlanmıştır.

Marx kapitalizmin kendi iç çelişkileri sonucunda yıkılacağını ve sosyalizm aracılığıyla komünizme ulaşılacağını öngörmekteydi. Marx'a göre kapitalizm insan istek ve iradesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmadığı gibi, çöküşü de, insan irade ve isteklerinden tamamıyla bağımsız olacaktı. Marx toplumların ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamlarında bir bütün olarak Newton fiziğinin yasalarına benzer yasaların işlediğini kabul etmektedir.

Landreth ve Colander (2002) ifade ettiği gibi Marx, kapitalizm analizinde Marksian kanunlar olarak bilinen bazı temel kurallar formüle etmiştir. Marx'ın kapitalizmin geleceğine ilişkin oluşturduğu kurallar şunlardan ibaretti: **ilk olarak** bir işsizler ordusunun varlığı, düşen kâr oranları, iş krizleri, tekelleşme ve kapitalistlerin emekçilere karşı sınıf mücadelesinden üstün çıkması durumunda ücretleri düşürmeleri ile birlikte işçi sınıfının giderek yoksullaşması ve sonuçta düşen tüketim kapitalizmde krize neden olacaktı. Yani, Marx kapitalizmi doğuran “doğal kuralların” bu sefer tersine çalışarak sosyalizmi ve ardından komünizmi getireceğini varsaymaktaydı. Marx bu sürecin fizik kurallarının doğal işleyiş mantığına uygun bir biçimde gerçekleşeceğini öngörmekteydi. Ne var ki, ne kapitalizm Marx'ın düşündüğü gibi içinden çıkılamayacak düzeyde bir krize girdi, ne de sosyalist aşama geliştirilerek komünizme ulaşmak mümkün olabildi. Rusya'da emekçiler adına silah

zoruyla gerçekleştirilen sosyalizm, kapitalizmin kendi iç çelişkilerinden kaynaklanan gerilimlerden değil, küçük fakat güçlü bir seçkin grubun sistemi topluma zorla dayatmasıyla gerçekleşmiştir. Halbuki, Tezel'in (2003) belirttiği gibi Marx'ın bir yandan her şeyin doğal işleyiş düzenine uygun olarak gelişeceğini varsayan Newtonculuğu savunması, diğer yandan bir ihtilalci olarak toplumu yeniden biçimlendirmek istemesi tamamıyla zıt inançlardı. Marx'ın teorik çerçevesini insan eyleminden bağımsız olarak çizmiş olduğu yapı uygulamada, Bolşevik devrimiyle, otoritenin çoğunluğun tercihini dikkate almayan/alamayan bir planlamaya bırakmıştı. Planlama ile iktisadi meselelerin halledileceği beklentisi vardı. Oysa sosyalizm ve planlama sadece teşebbüs özgürlüğü ile değil aynı zamanda inanç ve düşünce özgürlükleriyle de uyumsuzluk gösteriyordu.

İsveçli iktisatçı Cassel (1866-1945) sosyalizmin temel kusurunun üretim faktörlerini tam olarak fiyatlandıramama olduğunu söylemekte ve bu yüzden üretimi doğru yönlendiremediğini ifade etmektedir. Toplumun tüm bireyleri arasında yayılı bulunan bilgilerin tek bir merkezde toplanmasını öngören planlama kurumunun piyasa ekonomisinde karşılaşılan güçlükleri önleme yeteneğinin olduğunu iddia etmek hayalden ibarettir. Yay ve Yay'ın (2007) ifade ettiği gibi piyasada tüm bireylerce tutulan bilgi şu nedenlerle merkezi bir otoriteye toplanıp, kullanılmaz: Piyasadaki çeşitli durum ve şartlara ilişkin bilgiler, geçici, kısa ömürlü, hemen eskien bir özelliğe sahiptir. Bu bilgilerin merkezi otoriteye toplanması sürecinde bilgi ilk değerini muhafaza edemez. Diğer bir neden, her tür bilgi sayılabilir ve ölçülebilir değildir. Dolayısıyla insan davranışlarına sinmiş olan ve onlardan ayrı düşünilemeyen bilgilerin merkezileştirilmesi mümkün değildir.

Öte yandan, planlama kurumunun varlığı, Yay'da (2007) belirtildiği gibi, keyfi bir iktidar yapısının doğmasına yol açabilir. Bu kurumun başında önceleri iyi niyetli kişiler olabilir, ancak sonrasında bu idealleri hiçe sayan kişiler geçebilir. Kendilerinden hiçbir şekilde hesap sorulamayan bu elit zümre “ne yaptıkça devletin bekası” türünden bahanelerle tüm yurttaşların can ve mal güvenliğini yok edecek faaliyetlerden çekinmeyebilir. Planlama kurumuyla birlikte ekonomik-sosyal özgürlüğün kaybedildiği bir toplum ekonomisi kriz üreten bir yapıya dönüşür.

Türkkan (2006) ekonomik özgürlüklerle iktisadi krizler arasında sebep-sonuç ilişkisi olduğunu iddia etmektedir. Türkkan'a göre ekonomik özgürlüklerin ileri düzeyde gelişmesiyle birlikte mal-sermaye-işgücü piyasaları daha etkin işleyecek ve bu sayede devlet ekonomiye keyfi olarak müdahale edemeyecek, ekonomi siyasetten bağımsız olarak çalışacak, ekonomide şeffaflık artıp yozlaşma engellenecek ve sonuçta ekonomik performans artarak kriz üretmeyen bir ekonomik yapı oluşturulacaktır.

Sonuç olarak yukarıda belirttiğimiz sebeplerden dolayı, sosyalist bir planlama bireylerin faaliyetleri arasında, dolayısıyla piyasada, tam bir koordinasyon sağlayacak bilgileri oluşturamaz. Tam bir koordinasyon olmasa da, rekabetçi piyasa fiyat sinyalleri aracılığıyla olabilecek en iyi koordinasyonu sağlama yeteneğine sahiptir. Planlamayı rekabetçi piyasaya bir alternatif olarak sunmak ise keyfi bir iktidar yapısının doğmasına yol açar ki, bu durum rekabetçi piyasa ekonomisi ile tüm tercihlerinde özgür olan bireyin köleleşmeye başlaması anlamına gelir.

Piyasayı kendi haline mi bırakmak lazımdır? Piyasa başarısızlığı ve devletin rolü.

1929 büyük iktisadi buhranla birlikte iyice su yüzüne çıkan piyasa başarısızlıklarını gidermek, dolayısıyla refah artışını sağlamak için devlet müdahaleleri öngörülüyordu. İlk plan 'New Deal' ile birlikte başlayan ve birçok ülkede benimsenen Keynesçi programlarla, piyasa başarısızlıklarının üstesinden gelinmeye çalışıldı. Ancak, uzun yıllar uygulanan bu programlar neticesinde devletin piyasa başarısızlıklarını gideremediği, üstelik gidermek için yapmış olduğu müdahalelerinde sorunları daha da derinleştirdiği kanaati hasıl oldu. Bu kanaatin oluşmasında, tecrübeleri akademik olarak ortaya koyan Kamu Tercihi Teorisinin çalışmalarının önemi büyüktür. Kamu ekonomisinin siyasal arz cephesinden bakıldığında kamu karar alıcılarının (siyasetçi ve üst düzey bürokratlar) özel çıkar güdüsü ekseninde hareket etmesi devlet başarısızlığının ana sebebidir. Hali hazırda gelinen nokta, 'New Deal' la başlanılan günlere geri dönülmesidir. Öğrendiğimiz ise, devletin faaliyet alanını Adam Smith'in ideal devletinde olduğu gibi düzenlemektir. Yani, sadece tam kamusal (adalet, iç ve dış güvenlik), yarı kamusal malların (eğitim, sağlık) ve özel sektörün faaliyet yapmasını sağlayacak alt yapı hizmetlerinin devlet tarafından görülmesi. Ancak, ne kadar küçük olursa olsun iktisadi kaynakları kullanan ve yönlendiren bir kamu sektörü olduğu sürece kamuda etkinlik sorunu devam edecektir. Piyasa başarısızlıkları tıpkı 1929'daki günlerdeki gibi olduğu yerde durmaktadır. Etkinsizlik sorununu ortadan kaldırmak için sadece kamu sektörünün işleyişinden kaynaklanan sorunlara (aşırı merkezizetçilik, kırtasiyecilik, performans dayalı ücret ve ödüllendirme mekanizmasının yetersizliği vs) odaklanmak eksik bir yaklaşım olmaktadır. Bunun yanında başkasının parasını başkası adına harcayan kamu karar alıcı makamlarına, özel çıkar güdüsünün etkisi altında hareket etmesini engelleyecek “iyi ve genel kurallar” getirilmelidir. Hayek'e göre “toplumun ihtiyacı olan şey, iyi niyetli kişiler değil, iyi ve genel kurallardır.” Kamu kurumlarına Kantian diğerkam fertlerin getirilmesi yarın için bir garanti teşkil etmez.

2008 yılında ABD'de Lehman Brothers'ın batışıyla kendini gösteren mortgage krizinin ortaya çıkış sürecinde ABD Başkanı Bush krizin ardında yatan problem olarak çok fazla ev yapmalarını söylemişti. Stiglitz (2009)'in ifade ettiği gibi

yapılan evlerin yanlış yerde olması ve bireylerin satın alma güçlerini aşması piyasa ekonomisinden beklenmeyecek durumlardır. Yani, piyasa ekonomisinde kararlara yön veren fiyat mekanizmasında bir aksaklık olmuştur. Stiglitz'e göre bu durumun görünen iki sebebi vardır: Gevşek para politikası ve zayıf düzenlemedir. Stiglitz aslında bu sebepleri söylerken problemin kaynağının piyasanın kendisinden ziyade politikardan kaynaklandığını itiraf etmektedir. Gevşek para politikası ve neticesinde düşük faiz oranları bireyleri üstesinden gelemeyecekleri bir borç yükü altına girmeye itmiştir. Sonuç olarak, yaşanan aksaklıkları piyasa ekonomisine yıkmaktan ziyade, devletin asli görevlerinin dışına çıkıp çıkmadığına bakmamız gerekmektedir. Stiglitz'in de ifade ettiği gibi devlet uygulamış olduğu politikalarla bizzat krize sebep olmuştur. Yapılması gereken şey, devletin piyasadan elini çekmesinin sağlanmasıdır.

Piyasanın aktörleri, yani insanlar özgür bir şekilde ve kendi tercihlerine göre hareket ettikleri için davranışları sayısal olarak ölçülemez. Mises'in metodunda insan subjektif olarak ve kendi tercihleri doğrultusunda değerlendirmelerde bulunur. Herhangi bir malın kıymeti bireyin o mala vermiş olduğu subjektif değere bağlıdır. Mises'e göre insan davranışları toplulaştırılarak genellemeler yapılamaz. Bu durumda merkezi bir otoritenin bireyler adına, onların neyi sevip sevmediği de olabilir, karar vermesi neticesinde maksimum refaha ulaşamaz. Kararları yurttaşlar adına alan merkezi otoritenin kendi haline bırakılacak olursa insan davranışının irrasyonel olacağını iddia etmesi de ayrı bir yanıştır. Mises'e göre insan davranışı rasyoneldir ve bunun aksini iddia etmek anlamsızdır. Bireylerin tercihleri, amacı kâr maksimizasyonu olan üreticilerin neyi üreteceklerine karar vermelerinde onlara yardımcı olurlar. Mises'e göre iktisadi olayların yönetiminde kapitalistler, girişimciler ve çiftçilerden vazgeçilemez. Bunlar geminin dümeninde dururlar, ancak geminin yönünü belirleyemezler. Geminin yönü kaptan, yani tüketicilerce belirlenir. Kaptanlığı tüketiciden alıp onun dışında bir otoriteye vermek, geminin gideceği yeri rüzgâra bırakmak olur. Yani, asıl belirsizlik ve risk, merkezi bir otoriteyle gelmektedir. Kaldı ki, kapitalist sistemde hesaplaşma söz konusudur. Şöyle ki; kapitalist sistemde kârlı alanları koklayan girişimci hatalı kararlarının cezasını doğrudan çeker. Maddi bir zarar varsa buna kendisi üstlenir. Avusturyan yaklaşımına göre girişimcinin bu riski değerlendirmesi ve şahsen taşıma mecburiyeti üretime en büyük katkıdır.

3. SONUÇ

Ekonomik analiz bir süreçtir, bireylerin statik ilişkilerinden ibaret değildir. Rekabet yüksek kârın elimine edildiği bir dinamik süreçtir. Fakat bu yüksek kârlar sistemin devamında son derece önemlidir.

Avusturyan Okuluna göre bireyler geleceğin bilinmediği, malumatın sınırlı olduğu, aynı zamanda değişen bir atmosferde faaliyette bulunmaktadır. Bu yaklaşıma

göre piyasa dağınık halde olan bilgiyi harekete geçiren bir süreç niteliğindedir. Piyasa neoklasik iktisatçıların kabullerinin aksine sürekli değişim halindedir. Piyasada girişimcilerin ortaya çıkarabilecekleri kâr imkanları her zaman mevcuttur. Fırsatlar sürekli olarak ortaya çıkar ve kaybolur. Yani, neoklasik tam rekabet iktisatçılarının varsaydığı gibi ekonomi birkez dengeye varınca oraya takılıp kalmaz. Hayek 1948'de neoklasik iktisatçıların kabullendikleri dengeyi, tam rekabet ortamında statik bir denge ve yeni fırsatların olmadığı bir durum olarak izah etmiştir. Malumatı tek bir merkezde toplamanın mümkün olmadığı (emir-komutanın tek bir merkezde toplanmasının mümkün olmasına rağmen) bir durumda piyasadaki riski azaltmak, hatta tamamıyla ortadan kaldırmak amacıyla yapılan her müdahale belirsizlikleri azaltmamakta, tersine daha da artırmaktadır. 2007 yılında ABD'de başlayan ve tüm ekonomileri olumsuz olarak etkileyen finansal krizin başlangıcında “iyi niyetli” devlet müdahalesinin olduğunu unutmamalıyız.

Yay'ın(2007) ifade ettiği gibi Hayek'e göre krizlerin gerçek kaynağı kredi genişlemesi şeklinde para arzı artışıdır. Para arzı artışı ve kredi genişlemesi şeklinde başlayan bu süreç faiz hadlerini düşürerek sermayenin yanlış yönlendirilmesine sebep olmaktadır. Faiz hadlerindeki düşme nedeniyle girişimciler önceleri kârlı olmayan yatırımlara girerler ve bu nedenle üretim faktörleri tüketim malları kesiminden üretim malları kesimine kayar. Ne var ki, üretim malları kesimindeki faktör sahiplerinin gelirleri artınca tüketim mallarına olan talepleri de artacaktır. Artan talep bu kesimde fiyatların artmasına sebep olacaktır. Ayrıca, kredi genişlemesinin bir noktadan sonra durması faiz hadlerinin tekrar yukarı çıkmasına yol açacaktır. Yüksek faiz hadleri sermaye malları kesimini olumsuz etkileyerek üretimin önce yavaşlamasına sonra durmasına neden olacaktır. Sonuçta bir kesimde fiyat artışları yaşanırken, diğer kesimde işsizlik yaşanacaktır. İşsizliği gidermek için uygulanan genişleyici politikalar durgunluk içinde enflasyon olgusunu gündeme getirecektir.

Hayek'in bu öngörülerini destekleyen bir süreç 2007 yılında ABD'de başlayan günümüz iktisadi krizi öncesinde yaşanmıştır. Şöyle ki; ABD Merkez Bankası (Fed), özellikle 2001'den sonra, faiz oranlarını aşağı seviyede tutarak insanların daha çok borç almasına ve böylece borçla finanse edilen tüketimi artırmalarına sebep oldu. Örneğin, artan kredi kullanımı emlak talebini artırdı ve tabi olarak emlak fiyatları arttı. Yükselen emlak fiyatları yeni kredi alımlarını sağladı (ipotekli gayrimenkule ikinci, üçüncü ipotek yapılarak bulunan kaynakla yeni harcama yapma imkânı sağlandı. Netice itibarıyla düşük kaliteli krediler hızla büyüdü ve sonuçta ters seçim ve ahlaki rizikonun tetiklediği güvensiz bir ortama varıldı.

Piyasa sisteminde görülen aksaklıkların ki büyük bir kısmı devlet müdahalesinden kaynaklanmaktadır, çözüm yeri kesinlikle piyasaların olmadığı, her şeyin tepeden belirlendiği bir mekanizma olmamalıdır. Oğuz (2005)' a göre piyasaya

yapılan her türlü devlet müdahalesi karar birimlerinin beklentilerini değiştirerek onları yanlış yönlendirmekte ve sonuçta yeni başka problemler ortaya çıkarmaktadır. Yayla (2008)'da benzer şekilde, zehirin zaten devletlerin devletçi politikaları olduğunu söylemekte ve bu zehirin panzehirinin ise daha fazla devlet müdahalesi olduğu sanılarak, krizden çıkmak için genişletici para politikalarına ağırlık verilerek beklentilerin yanlış yönlendirilmesiyle ek bir yanlışın yapıldığını söylemektedir.

Tablo 1: Krizlerle ilgili ampirik çalışmalarda kullanılan temel göstergeler

Kategori	Göstergeler
Sermaye hesabı	Uluslararası rezervler, sermaye akımları, kısa dönem sermaye akımları, doğrudan yabancı yatırımlar ve yurt dışı faiz oranları arasındaki farklılıklar.
Borç profili	Kamunun dış borcu, toplam dış borç, kısa dönem borç, borcun borcu verene ve faiz yapısına göre oranları, borç servisi, ve dış yardım.
Cari hesap	Reel döviz kuru, cari hesap dengesi, ticaret dengesi, ticaret hadleri, ihracat fiyatları, tasarruf ve yatırımlar.
Uluslararası değişkenler	Yabancı reel GDP büyüme oranı, faiz oranları ve fiyat düzeyleri.
Finansal serbestleşme	Kredi artış oranı, para çarpanında değişim, reel faiz oranları ve banka kredi faizleri ile mevduat faizleri arasındaki fark.
Diğer finansal değişkenler	Bankacılık sistemine merkez bankası tarafından açılan krediler, para arzı ve talebi arasındaki açık, para arzının artış oranı, bono getirileri, yurtiçi enflasyon oranı, gölge döviz kuru, paralel piyasa döviz kuru primi, merkez bankasının parite döviz kuru, resmi banda döviz kurunun durumu ve M2 / uluslararası rezervler.
Reel sektör	Reel GDP büyüme oranı, çıktı açığı, istihdam / işsizlik, ücretler ve hisse senetleri fiyatlarındaki değişimler.
Mali değişkenler	Mali açık, kamu tüketimi ve kamu kesimine açılan krediler.
Kurumsal / yapısal etkenler	Dışa açıklık, ticarete yoğunlaşma ve çoklu döviz kurları, döviz kontrolleri, sabit döviz kurlarının süresi, finansal serbestleşme, bankacılık krizleri, geçmiş döviz piyasası krizleri ve geçmiş döviz piyasası olayları için kukla değişkenler.
Politik değişkenler	Seçimler, seçim zaferi veya yenilgisi, devletteki değişim, yasal yönetici transferi, sol görüşlü hükümet ve yeni maliye bakanını temsilen kukla değişkenler. Ayrıca politik istikrarsızlığın derecesi.

KAYNAKÇA

EĞİLMEZ, M. 2010. Küresel Finans Krizi: Piyasa Sisteminin Eleştirisi, Remzi Kitabevi, İstanbul.

HAYEK, F.A. 1937. Economics and Knowledge: 33-54. Vol.4. No:13.

_____ 1948. The Use of Knowledge in Society, The American Economic Review, Vol. 35, No: 4, 519-530.

LANDRETH, H. ve Colander, D.C. (2003). History of Economic Thought, Fourth Edition, Houghton Mifflin Company.

MARX, K. 1968. Theories of Surplus-Value: Volume IV of Capital, Part II, Progress Publishers, Moskow.

Mises, L.v. The Causes of the Economic Crisis: and Other Essays Before and After the Great Depression, <http://mises.org/books/causes.pdf>

MİŞKİN, F.S. 2007. The Economics of Money, Banking, and Financial Markets, Pearson Addison Wesley.

OĞUZ, F. 2005. Bilgi, Regülasyon ve Rekabet: Bir Piyasa Süreci Yaklaşımı, Doğu Üniversitesi Dergisi, 6(2), 253-267.

RADELET, S. ve Sachs, J. 1999. What We Have Learned, So Far, From The Asian Economic Crises, http://www.ems.bbk.ac.uk/for_students/msc_econ/int_macroEMEC029P/radeletsachs.pdf.

STİGLİTZ, J. 2009. The Global Crisis, Social Protection and Jobs, International Labour Review, Vol. 148 (2009), No. 1-2.

TEZEL, Y.S. (2003). İktisadi Büyüme, İmaj Yayınevi, Ankara.

TÜRKAN, E. 2006. Ekonomik Kriz Öncesi Erken Uyarı Sistemleri: Makale Derlemesi, Edit.Seyitoğlu, H. ve Yıldız, R., Arıkan Basım Yayım Dağıtım Ltd.Şti., Denizli.

YAY, T. Ve Yay, G. 2007. İktisat Yazıları: Metodoloji-Düşünce-Politika, Nobel Yayın Dağıtım.

YAY, T. 2007. F.A.Hayek'in İktisat Anlayışı, İktisat yazıları: Metodoloji-Düşünce-Politika, Nobel Yayın Dağıtım.

YAYLA, A. 2008. Krize Piyasa Ekonomisi İçinden Bakışlar,
<http://www.hurfikirler.org/dosya/36-dosya/80-atilla-yayla-krize-piyasa-ekonomisi-cinden-baklar>